

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП АНАЛИЗИ ПОСЛОВАЊА ПРЕДУЗЕЋА

1. 1. ЦИЉ И ЗАДАЦИ АНАЛИЗЕ ПРЕДУЗЕЋА

Реч анализа потиче од грчке речи „*analysis*“ што значи растављање или рашчлањавање неке целине на њене саставне делове, док не дођемо до њених елемената који су даље недељиви.

Најважније аналитичке методе су **рашчлањивање** и **упоређивање**.

Анализа се као научна метода примењује у разним наукама, а *сврха анализе у економији је да припреми материјал из документације на основу кога ће се моћи створити суд о стању и пословању предузећа*

Анализа пословања је проистекла из анализе биланса, који је дуго времена био једина наука помоћу које се вршило квантитативно испитивање и оцена успешности предузећа. Анализа пословања се још више развија и унапређује са појавом нових научних дисциплина: кибернетике, теорије система, теорије информација, технике рачунара.

Могућност да се остваре циљеви анализе условљена је личношћу која врши анализу, временом које је за то расположиво, документацијом која је стављена на располагање и околностима под којима се врши анализа.

Разликују се две *врсте анализе*: **интерна** је она која се врши унутар предузећа и врши је власник или руководилац предузећа, а свака друга анализа се сматра **екстерном**

и врше је углавном повериоци, банка, ревизори.

Према *Schmaltz*-у, циљеви и задаци анализе пословања зависе од заинтересованих који је спроводе, а то су:

- *власник предузећа* (анализа средстава, анализа успеха),
- *деоничари* (анализа добити),
- *повериоци* (анализа кредитне способности предузећа),
- *порески органи* (утврђивање праве основице за опорезивање),
- *привредна штампа* (биланси и пословни извештаји),
- *званична статистика* (опште развојне тенденције привреде и предузећа).

Овакви циљеви захтевају свеобухватну анализу, али се у пракси често срећу и парцијалне анализе.

1. 2. ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ

Анализа пословања представља нужну основу управљања која се са развојем технике рачунара још више унапређује. *Предмет анализе пословања је привредна делатност са становишта основних пословних процеса.*

Коришћењем књиговодствених тј. рачуноводствених података и информација омогућава се увид у предмет анализе пословања.

Предмет анализе је сваки привредно правни субјект и то са становишта пословних и радних процеса.

Предмет **економске анализе у ужем смислу** је **биланс предузећа** и то биланс стања, биланс успеха и биланс токова новца. Анализа која за предмет има биланс назива се *анализа биланса или финансијска анализа*

Предмет **економске анализе у ширем смислу** обухвата биланс стања, **биланс успеха и биланс токова новца, анализу функција и пословно извештавање.**

Пословно извештавање садржи серију систематизованих информација о квалитету економије пословања предузећа.

Предмет анализе пословања може да се сагледа са неколико аспеката

:

- Елементни – предмет анализе чине елементи тј. делови предузећа као што су основна средства, обртна средства и радна снага,
- Организационо-функционални – неопходна је анализа не само основних пословних процеса, тј. функција набавке, производње и продаје, већ и осталих извршних функција – кадровске, финансијске
- Аспект ефеката – привредна делатност предузећа се разматра и оцењује посредством резултата који се остварују, по обиму, структури, динамици.

1. 3. МЕТОДЕ ИСПИТИВАЊА

Анализа пословања има своје специфичне методе испитивања које су засноване на познатим теоријским научним поставкама. *Основне методе којима се користи су упоређивање и расчлањивање* . Метода упоређивања се састоји у сагледавању квантитативних односа, а метода расчлањивања у оцени квалитативног садржинског састава предмета посматрања.

Од осталих метода најчешће се користе методе узрочности и елиминисања.

Метода рашчлањивања

Рашчлањивање се врши како би се упознао квалитетни састав анализираног предмета.

На тај начин се долази до сазнања од чега се састоји предмет анализе, тј. до сазнања о његовим карактеристикама, његовој суштини, бити и структури. Применом ове методе, анализа биланса услева да утврди позитивне и негативне појаве, да сагледа њихово дејство и да их онда веже, у циљу испитивања узрока који су довели до одређених појава.

Рашчлањивање се може вршити:

– *По предмету* – захтева да се сложени предмет рашчлани на предмете који су мање сложени (ХОВ према врсти); омогућава да извесне појаве вежемо за поједине предмете, открива унутрашње супротности у кретањима и омогућује да анализом дођемо до одговора на чему је забележено и какво кретање

– *По времену* – полази од обележја које је дато веменом (ХОВ уновчиве за месец, два..); омогућава да се посматрани предмет веже за одређене временске периоде

– *По простору* – полази од обележја које је дато у простору (ХОВ уновчиве у земљи и ХОВ уновчиве у иностранству)

Метода упоређивања

Састоји се у упоређивању једног предмета у два периода или места или два предмета једног одређеног места.

Теорију пословне упоредивости поставио је *Schmalenbach*, на основу чијих поставки се и развило *упоређивање према:*

- *Времену* – Поређење једног истог предмета са становишта два различита периода, па се као разлика добија промена која је настала у међувремену; за правилност суда у погледау временског упоређивања је значајно извршити избор:

- Временског размака у коме ће се вршити упоређивање
- Најзначајнијих података које треба упоредити.

Најчешће долази до изражаја у анализи биланса и анализи трошкова .

- *Предмету* – Поређење два предмета истог периода једног одређеног предузећа, где оба квантитативна израза морају бити изражена у истим јединица мере.
- *Месту* – Упоредује се један предмет истог периода за два предузећа (места) и то посматрањем једне исте величине:
 - са становишта две пословне јединице у оквиру предузећа
 - са становишта два предузећа
 - са становишта једног предузећа у односу на најбоље, најгоре или просечно.

Облици примене методе упоређивања:

Облици у којима се изражава примена методе упоређивања су:

- *Метода упоређивања сукцесивних биланса стања* – суштина се састоји у сагледавању промена финансијске ситуације кроз промене износа основних група активе и пасиве, као и кроз изналагање узрока ових промена.
- *Метода пресецања биланса стања* – састоји се у хоризонталној подели биланса на одређене делове, тј. подбилансе, који одговарају основним групама активе и пасиве, па постоје *подбиланси основних средстава, обртних средстава, посебних средстава и пословних средстава* и долази се до сазнања о равнотежи тј. неравнотежи одређеног подбиланса.
- *Метода одступања* – подразумева *упоређивање и по времену и по предмету и по месту* , потребно је сагледати не само где су

настале разлике, њихов квантитет и обим, већ и основне карактеристике одступања, тј. да ли су позитивне или негаивне, као и узроке насталих одступања.

- *Метода пословно аналитичких показатеља* – састоји се у поређењу одређених пословно економских величина

. Основни извор су књиговодствени подаци као што су биланс стања, биланс успеха и њихови прилози, статистичке, оперативне, планске и др. евиденције. За оцену бонитета пословања правних лица најчешће се користе показатељи ликвидности, солвентности, рентабилности, економичности, обрта, продуктивности, раста и сл.

Специјалне методе анализе

Међу овим методама напознатије су оне које се примењују при анализи биланса.

Према *Schmaltz*-у, методе аналитичког испитивања биланса треба поделити у три групе:

1. *Метода односних вредности* – састоји се у стављању у однос вредности појединих група у билансу или појединих пословних величина; реч је о најједноставнијој, али врло погодној методи за обраду аналитичких података;

2. *Метода индексних бројева* – примењује се сама или у комбинацији са методом односних вредности. Помоћу индексних бројева се приказује динамика посматране појаве у односу на базу која служи као основ за упоређивање, а изражава се бројем 100 $((x*y)/100)$. Постоје *чиста индексна метода, комбинована метода и метода оцене односних вредности*

Индекс

је однос две величине који показује њихову релативну промену у одређеном периоду;

3. *Метода стандардизације* – пружа показатеље неког предузећа у једном броју чији се значај пореди са показатељима читаве привредне гране. Обзиром на основу која служи за утврђивање стандардних величина, они могу бити

базни

(служе као база за утврђивање индекса),

текући

(утврђују се на основу постојећих услова пословања, најреалнији су) и

идеални

(утврђују се на основу идеалних услова рада).

1. 4. ОБЛИЦИ И ВРСТЕ АНАЛИЗЕ

Једна од класификација која се односи на врсте анализа је анализа која има у виду објект и подлогу за анализе, документацију за анализу, стање и кретање средстава предузећа, квалитет и квантитет средстава и њихова промена, разне циљеве анализе. Најпознатије су следеће врсте анализе:

- *квалитативна и квантитативна анализа,*
- *статичка и динамичка анализа,*
- *комплексна и парцијална,*
- *интерна и екстерна,*
- *стална и повремена,*
- *анализа вредности.*

Квантитативна и квалитативна анализа

Квантитативна анализа се бави мерењем и праћењем квантитативног кретања појаве или стања. Она даје квантитативно, количинско обележје квалитативно дефинисаних предмета анализе.

Квантитет предмета анализе временски посматрано може да покаже пораст, смањење или стагнацију, а може да има позитивне или негативне карактеристике. Пораст, тј. пад квантитета може бити оштар или благ, тј. може трајати краће или дуже време.

Квалитативна анализа има за претпоставку сложеност предмета анализе и врши рашчлањавање предмета анализе на саставне делове и изводи констатације о његовој

структури. Посматра предмет анализе са *предметног, временског и просторног аспекта*.

Квалитативна и квантитативна анализа су комплементарне, и свака квантитативна промена билансне суме изазива и квалитативну промену биланса.

Статичка и динамичка анализа

Статичка анализа се бави испитивањем *појаве или стања у тренутку њиховог уочавања*, што обично бива и квантитативно изражено; предмет анализе се посматра на одређени дан, па је негативна страна управо то што не испитује кретање појаве или стања, па не може уочити тенденције развоја или стагнације, па закључци нису поуздани.

Динамичка анализа испитује *појаву или стање у кретању* и изводи констатације о насталим променама на предмету анализе и узроцима који су их условили.

Мора се водити рачуна да ли је у питању *нето* (резултат компарације два стања) или *бруто кретање* (резултат динамике једне категорије).

Са статичком и динамичком анализом су комплементарне:

- *визуелна анализа* (стиче се општи увид у слику биланса стања, биланса успеха и биланса токова новца и доноси опште оцене о финансијском положају и успешности пословања предузећа),
- *анализа помоћу рачуна покрића* (заснива се на билансу стања, тј. на хоризонталним и вертикалним правилима финансирања, помоћу ње се утврђује структура имовине и капитала предузећа и покриће средстава капиталом) и
- *ратио анализа* (заснива се на анализи односа елемената биланса стања, биланса

успеха и биланса токова новца, на основу ње се одређује финансијски положај и бонитет предузећа).

Комплексна и парцијална анализа

Комплексна анализа посматра предмет анализе у целини, врши рашчлањавање и мерење сваког дела предмета анализе, па тиме изискује дуже време и веће трошкове. Парцијална анализа испитује само део, тј. елементе предмета анализе, па је потребно мање времена и трошкови су мањи.

Објективност парцијалне анализе се умногоме остварује ако се задатак јасно и детаљно постави, уз услов да се парцијална анализа ослања на комплексну која је извршена у неком претходном периоду. При спровођењу комплексне, односно парцијалне, анализе увек мора бити присутна међузависност односа делова и целине.

Интерна и екстерна анализа

Интерну анализу врши лице, орган из организације, коме се ставља на располагање целокупна документација о улагањима, пословним активностима и резултатима пословања анализираног предузећа.

Екстерну анализу врше аналитичари којима стоје на располагању извештаји и документа предузећа доступна свим заинтересованима за његово пословање као и законски прописи.

Значи, само када се аналитичару ставе на располагање сви расположиви материјали и када између аналитичара и анализираног предузећа постоје сагласност интереса, у питању је интерна анализа, а обрнуто екстерна.

Стална и повремена анализа

Појам сталних анализа је везан за дневне анализе, које се обављају континуирано, свакодневно, што зависи од величине предузећа. *Дневне анализе дају информације о обиму, сруктури и вредности остварене производње.*

Повремене анализе састављају се повремено у унапред фиксираним роковима или када се за њима укаже потреба – обично је реч о анализама које прате полугодишње и завршне рачуне, и време које стоји на располагању аналитичарима за вршење ове анализе је по правилу кратко.

У предузећима се састављају и *специјалне анализе, чији рокови нису унапред фиксирани и такве анализе су парцијалне по предмету анализе, а комплексне по садржини.*

Анализа вредности

Анализа вредности обухвата организовани систем технике и поступака помоћу којих се идентификују и елиминишу непотребни вишкови; инсистира на потреби сериозне анализе структуре трошкова пре доношења одлуке о производњи производа.

Полази од тезе да нема трошкова који се не могу снижавати; има превентивни карактер, јер настоји да снизи трошкове променом производа или његових делова.

Ова анализа представља допуну других метода анализе. Остварене величине се упоређују са планираним и тако се доноси суд о томе да ли је дошло до повећања или снижења трошкова, а крајњи циљ је постизање економичне производње.

Основне категорије анализе вредности су *функција, трошак и вредност* и оне се посматрају међусобној повезаности и зависности.

БИЛАНС КАО ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ

Реч биланс потиче од латинске речи „*bilanx libra*“ (вага са два таса) што упућује на неколико закључака:

- да се билансом нешто мери и исказује резултат,
- да се резултат састоји из два супротна кретања чијим се поређењем долази до позитивног или негативног резултата.

Биланс се готово увек користи када треба изразити стање и резултат, а најширу употребу има у рачуноводству.

Рачуноводствено технички гледано, *биланс је преглед у виду двостраног рачуна који исказује стање или успех предузећа на одређени дан*, а како се обично саставља на крају године, он се често изједначаје са завршним рачуном.

Гледиште да је биланс тренутна слика, израђена у виду прегледа у облику двостраног

рачуна се назива *статика биланса*. *Динамика биланса* указује на стварна привредна збивања у предузећима, као и на њихову међусобну повезаност и условљеност.

Биланс стања је тренутна слика величине и структуре средстава и величине и структуре извора средстава, а на основу биланса стања могуће је извршити не само статичку већ и динамичку анализу.

Биланс успеха вуче корен из биланса стања. *Биланс успеха је аналитички рачун сопственог капитала предузећа у коме се исказује повећање (приходи) и смањење (расходи) сопственог капитала*. На основу биланса успеха могуће је извршити динамичку анализу.

1. 1. ВРСТЕ БИЛАНСА И БИЛАНСИРАЊЕ

Општа сврха билансирања је упознавање успеха и структуре имовине и капитала.

У теорији и пракси постоји више врста биланса: према једном гледишту, они се деле у зависности од тога када се састављају на редовне и специјалне, затим у зависности од законске основе, циља и времена када се састављају, према трећем гледишту разликују се врсте биланса према циљу, билансној основи, времену састављања, обиму...

У зависности од циља који се жели постићи, врши се састављање биланса, па тако постоје следећи критеријуми поделе:

- **Према вези биланса са књиговодственим рачунима**
 - Биланс стања
 - Биланс успеха

- **Према сврси исказивања биланса**

- Имовински биланс
- Биланс утврђивања резултата
- Биланс кретања

- **Према меродавности примене правних норми при билансирању**
- Пословни биланс
- Порески биланс

- **Према подручју информисања уз помоћ биланса**
- Интерни биланс
- Екстерни биланс

- **Према подацима на основу којих се врши билансирање**
- Књиговодствени биланс
- Инвентарни биланс
- Плански биланс

- **Према дужини билансног периода**
- Почетни, или биланс отварања
- Крајњи биланс
- Међубиланс

- **Према техници састављања биланса**
- Бруто биланс
- Нето биланс

- **Према броју укључених биланса**
- Индивидуални биланс
- Заједнички биланс
- Збирни
- Консолидовани

- **Према односу средстава и обавеза**
- Активни биланс
- Пасивни биланс

- **Према односу прихода и расхода**
- Успешан биланс
- Неуспешан биланс

- **Према редовности састављања биланса**
- Редовни (текући)
- Годишњи биланс
- Међубиланси
- Специјални (посебни, повремени)
- Биланс оснивања
- Биланс раздвајања
- Биланс целине предузећа
- Биланси издвојених предузећа
- Биланс фузије
- Санациони биланс
- Ликвидациони биланс
- Стечајни биланс
- Ликвидитетни биланс
- Порески биланс

Разликовање биланса према вези са књиговодственим рачунима

На бази књиговодствених рачуна састављају се **биланс стања** и **биланс успеха**. Они су д вострани, синтетички прикази, извештаји о пословању са становишта коришћења, ангажовања и трошења средстава производње.

Биланс стања је сложен и састоји се од рачуна, тј. салда рачуна активе и пасиве. Актива показује средства, тј. имовину (материјалну конституцију), а пасива изворе средстава, односно капитал (финансијска конституција). Биланс стања интегрише у себе

финансијски резултат – на тај начин се уједно успоставља и билансна равнотежа рачуна добитка и губитка, односно биланса успеха.

Биланс успеха је финансијски извештај у коме су приказани приходи и расходи за дати обрачунски период из чијег се сучељавања утврђују резултати који могу бити позитивни или негативни. Биланс стања и биланс успеха су међусобној узрочности и зависности.

Биланс стања показује економску ситуацију привредног субјекта у датом моменту, а биланс успеха изражава и обухвата финансијске резултате остварене у одређеном временском периоду.

Разликовање биланса према сврси исказивања

У зависности од тога шта се сматра доминантним циљем пословања разликује се

- *Имовински биланс* – то је уједно и биланс стања, будући да приказује стање имовине и капитала. Циљ је да прикаже имовину и капитал предузећа на дан билансирања. Саставља се на основу података књиговодствене евиденције, коригованих резултата пописивања или инвентарисања.

- *Биланс утврђивања резултата* – то је, уствари, биланс успеха и циљ му је утврђивање пословног успеха, а не имовине предузећа; примењује се начело узрочности прихода и расхода.

- *Биланс кретања* – служи у аналитичке сврхе, за сагледавање промене структуре активе и пасиве у току обрачунског периода; највише се користи при анализи ликвидности предузећа.

Разликовање биланса према правним нормама као основа билансирања

У зависности од тога да ли се биланс саставља *на основу прописа привредног права или на основу пореског права*, разликује се пословни биланс и порески биланс.

Пословни биланс – основ за састављање годишњег биланса су правне норме привредног права. Пословање предузећа у нашој земљи регулишу Закон о предузећима, Закон о заједничком улагању, Закон о рачуноводству, Закон о финансијском пословању и низ подзаконских аката.

Порески биланс – има задатак да искаже пореску основицу како би се опорезивањем обезбедили приходи за покриће јавних расхода; изводи се из пословног биланса.

Разликовање биланса према подручју информисања

Зависно од тога да ли је биланс намењен потребама информисања предузећа или екстерних корисника, разликује се интерни биланс и екстерни биланс.

Интерни биланс садржи много више података и информација него екстерни биланс, исказује остварене трошкове по местима трошкова и по носиоцима трошкова, пореди их са планским или стандардним трошковима и објашњава узроке одступања.

Екстерни биланси су намењени екстерним корисницима и државним институцијама, не садрже интерне билансе делова предузећа већ садрже биланс стања, биланс успеха, анекс и извештај пословања.

Разликовање биланса према подацима на основу којих је сачињен

Подела на књиговодствени, инвентарни и плански биланс заснива се на степену тачности биланса.

Најтачнији је стварни биланс, мање тачан је инвентарни, најмање тачан је пробни или књиговодствени.

Књиговодствени биланс се заснива само на подацима из књиговодствене евиденције, служи за проверу тачности евидентираних кретања и стања пословних промена и сачињава се више пута током пословне године.

Инвентарни биланс се добија на основу пописивања или инвентарисања (инвентарисање обухвата пописивање средстава материјалне вредности, новчаних средстава, потраживања и обавеза), тачнији је, али је то само биланс који одговара законским прописимај док је стварни биланс биланс идеалне тачности.

Плански биланс се сачињава на основу планских података, обухвата пројекцију стања и структуре средстава и извора финансирања на дан пореског периода, а плански биланс успеха пројектује приходе, расходе и финансијски резултат који ће се остварити у току планског периода.

Разликовање биланса према дужини билансног периода

Подела на почетни (биланс отварања), крајњи и међубиланс врши се према времену када се састављају.

Почетни биланс се саставља на почетку пословања једног предузећа, тј. на почетку године, може да искаже само стање активе, пасиве а никако успех предузећа (за новонастало предузеће почетни биланс је биланс отварања, за спајање 2 и више предузећа почетни биланс је биланс фузије).

Међубиланс се саставља за периоде краће од једне године (месечни, тромесечни, шестомесечни), а према домаћим прописима међубиланс се сачињава полугодишње, на основу књиговодавених података и обавезно обухвата биланс успеха, а може и да обухвати и биланс стања.

Крајњи биланс се саставља на крају пословне године и може се третирати као почетни за наредну годину, то је у ствари годишњи обрачун, саставља се на основу инвентарних података, исказује се на обрасцима биланса стања, биланса успеха и анекса.

Разликовање биланса према техници састављања

Према техници састављања разликују се бруто и нето биланс.

Бруто биланс је такав биланс код кога се *поједине позиције исказују без салдирања*. По бруто принципу се сачињава биланс стања и биланс успеха, и остварени добитак у текућој години требало би да се унесе на посебну позицију пасиве, а губитак на страни активе. Биланс стања сачињен по бруто принципу повећава исказну моћ о финансијском положају предузећа. У билансу успеха сачињеном по бруто принципу не врши се компензација појединих прихода и расхода. Свака врста прихода и расхода се исказује у посебној билансној позицији.

Нето биланс је такав биланс у коме се *поједине билансне позиције компензују и исказују у нето износу*. У билансу стања сачињеном по

него принципу позитиван финансијски резултат није видљив, а губитак се исказује само у непокривеном износу. У билансу успеха сачињеном по нето принципу поједине сродне позиције расхода и прихода се међусобно компензују и исказују у нето износу.

Разликовање биланса према броју укључених биланса

Према броју биланса укључених у биланс разликујемо:

- *Индивидуални* – биланс стања и биланс успеха сваког појединачног предузећа.
- *Заједнички* – може бити:
 - *Збирни* – заједнички биланс два или више предузећа која су економски и финансијски повезана; састоји се из збирног биланса стања и биланса успеха, који се добијају њиховим сабирањем. Јавља се као бруто билансни исказ у односу на консолидовани (за ону вредност која се консолидацијом поништава и елиминише).
 - *Консолидовани* – збирни биланс два или више предузећа која су економски и финансијски повезана; састоји се из консолидованог биланса стања и биланса успеха. Консолидовани биланс стања се саставља на тај начин што се међусобне обавезе и потраживања не исказују овом билансу. У консолидованом билансу успеха се не исказују приходи и расходи који су настали по основу међусобних испорука роба и услуга и међусобног финансирања предузећа.

Разликовање биланса према односу средстава и обавеза

Подела на активни и пасивни биланс врши се према квантитативном односу средстава у активи и обавеза у пасиви.

Активан је онај биланс који има чисту имовину, односно, који својим средствима може намирити све повериоце тако да остане један део средстава у облику сопственог капирала (средства исказана на страни активе су већа од обавеза исказаних на страни пасиве).

Пасивни биланс постоји у обрнутом случају, значи да својим средствима не може измирити своје обавезе, и обавезно исказује на страни активе губитак.

Разликовање биланса према односу прихода и расхода

Према томе какав резултат биланс исказује у пословању предузећа, делимо га на успешан и неуспешан.

Успешан је онај који исказује позитиван финансијски резултат – добитак. Ово је опште правило, од којег постоји у извенисм случајевима изузетак. Позитиван финансијски резултат је најчешће последица већих ванредних или непословних прихода, а будући да су непословни приходи и расходи повремени и привремени, и да нема гаранција да ће се у наредним периодима из њих остварити позитиван финансијски резултат, из тог разлога се такав биланс сматра неуспешним.

Неуспешан биланс је онаа коаи исказује негативан финансијски резултат – губитак. И овде, такође, има изузетака: ако је пословни резултат позитиван, а ванредни резултат негативан, при чему је овај негативан ванредни резултат већи од позитивног пословног резултата, такав биланс се може сматрати успешним, јер предузеће успешно остварује задатке због којих је основано.

Разликовање биланса према редовности састављања

Према редовности састављања биланси се деле на редовне или текуће и специјалне, посебне или повремене билансе.

Редовни биланси – састављају се у унапред одређеним или на дужи рок понављаним временским интервалима. Рок или време састављања одређени су законским прописима конкретне земље или интерним правилима конкретног предузећа.

Најчешће групе редовних биланса су

- *биланс стања и успеха,*
- *континентални и енглески,*
- *активни и пасивни,*
- *почетни, крајњи и међубиланс*
- *успешни и неуспешни,*
- *бруто и нето,*
- *пробни, инвентарни и стварни*

Годишњи биланс се саставља по истеку пословне године, и чине га: биланс стања и биланс успеха, извештај који показује или све промене на капиталу, или промене на капиталу, осим оних које проистичу из нових уплата власника или исплата власницима и по основу расподеле власницима, извештај о токовима готовине и рачуноводствене политике и напомене са објашњењима. Годишњи биланс представља и биланс отварања, тј. почетни биланс.

Међубиланс има карактер периодичног обрачуна, а саставља се по истеку сваког квартала, односно полугодишта. Састоји се из биланса стања и биланса успеха. Улога му је контролна и информативна.

Специјални биланси – настају у тачно одређеним приликама као последица

специјалних циљева.

У развијеним тржишним привредама јављају се:

- *Биланс оснивања* – саставља се на почетку пословања сваког предузећа и по правилу је саставни део акта о његовом оснивању, представља доказ да је оснивач обезбедио имовину за оснивање и почетак делатности; садржи биланс стања без биланса успеха,

- *Биланс раздвајања – деобни биланс* – сачињава се у случају када се предузеће издвоји из састава дотадашњег предузећа те постаје засебно правно лице, или се припаја другом, што намеће потребу састављања биланса целине предузећа

- подаци о тачној укупној имовини и изворима финансирања предузећа, и биланса издвојених предузећа

- биланси састављени после извршене деобе предузећа, односно њихове активе и пасиве, имају карактер примопредајних биланса, или биланса отварања издвојених предузећа.

- *Биланс фузије* – саставља се у случају статусних промена тј. промена у ораганизовању предузећа услед спајања или припајања. Према економским циљевима, разликују се следеће фузије:

- хоризонталне – спајају се, тј. припајају предузећа исте гране делатности,
- вертикалне – интегрише предузећа чије се пословне активности међусобно допуњују или су фазно повезана и

- фузије настале концентрацијом капитала, фузије диверсификације – спајају се предузећа различитих производних асортимана.

Фузије припајања подразумевају ликвидацију једног предузећа са преузимањем његових средстава и обавеза од стране другог, а фузије спајања представљају процес ликвидације два или више предузећа и стварање потпуно новог предузећа које се уписује у судски регистар). Биланс фузије се састоји из два биланса:

1. биланса фузије (биланса стања и биланса успеха) предузећа која се припајају или спајају

2. биланса фузије предузећа у које је извршено припајање или биланса фузије предузећа насталог спајањем.

- *Санациони биланс* – *биланс оздрављења* – саставља се у случајевима када се предузеће нађе у финансијским тешкоћама, било као последица нерентабилног пословања, или због немогућности одржавања ликвидности. Поступак санирања предузећа је процес предузимања конкретних мера и активности са циљем да се прибави допунски капитал или финансијска средства. Како санација предузећа представља поступак оздрављења предузећа који траје у одређеном временском интервалу, уобичајено је да се састављају два биланса:

1. биланс пре поступка санирања предузећа и
2. биланс после поступка санирања предузећа.

- *Ликвидациони биланс* – саставља се у моменту ликвидације, тј. престанка рада предузећа, услед непостојања законских и економских услова за наставак пословања. Основни циљ предузећа је да уновчи своју имовину, како би створило средства за исплату својих обавеза. Исто као и код санационог, сачињавају се два биланса:

1. почетни или биланс отварања ликвидације и
2. крајњи или биланс затварања ликвидације.

За време ликвидације све обавезе мирују, не исплаћују се, а повериоци не врше ни обрачун камата на своја потраживања од предузећа у ликвидацији. Поступак ликвидације може бити путем редовне и путем принудне ликвидације.

- *Стечајни биланс* – у суштини се не разликује од ликвидационог, разлика је само у управљању предузећем у стечају: ако предузеће иде у принудну ликвидацију њиме управља стечајна управа у том периоду, а ако предузеће иде у редовну ликвидацију њиме управља постојећа управа. Стечај је чин принудног гашења пословања предузећа у име заштите интереса поверилаца, запослених, пословних партнера и државе. Опасност од сечаја прети када губитак достигне половину основног (сопственог) капитала. Такође постоје два биланса:

1. почетни стечајни биланс или биланс отварања стечаја и
2. крајњи стечајни биланс или биланс затварања стечаја

- *Ликвидитетни биланс* – служи за оцену ликвидности предузећа. Према

традиционалном схватању ликвидитетни или кредитни биланс за одређено предузеће саставља инспектор или друго облашћено лице банке која се јавља као кредитор или поверилац, док према новијем схватању овај биланс се саставља са циљем да се утврди стање ликвидности конкретног предузећа на дан билансирања.

- *Порески биланс* – врста посебног или специјалног биланса, саставља се са циљем да се обезбеди поуздана и тачна основица за опорезивање предузећа, представља изведени пословни биланс уз неопходно поштовање званичних пореских прописа. Порески биланс није самостални финансијски извештај, већ представља изведени пословни биланс, уз неопходно поштовање званичних пореских прописа.

1. 2. КАРАКТЕРИСТИКЕ БИЛАНСА СТАЊА

Биланс стања представља *економску слику привредног субјекта која говори о стању средстава и извора средстава са становишта обима, динамике и структуре*.

Биланс стања мора да буде у равнотежи. Две билансне перспективе називају се *актива* и *пасива*.

Актива је одраз активне масе (целокупне имовине) која функционише у предузећу, потиче од латинске речи „*agere*“ што значи радити, делати, бити активан.

Активу чине *реалне* и *фиктивне* ставке. Реалне ставке чине средства (имовина), а фиктивне смањење средстава.

Средства помоћу којих предузећа извршавају задатке имају карактер сталне (реалне) активе. Реална актива обухвата пословна и посебна средства. Помоћу пословних

средстава се извршава основни задатак предузећа. Ова средства се деле на основна и обртна. Карактер средстава посебне намене имају средства резерви, средства заједничке потрошње, средства за проширену репродукцију итд.

Карактер фиктивне aktive имају дужничко-поверилачки односи, који се јављају у виду сумњивих, спорних и ненаплативих потраживања.

Пасива је одраз неактивне масе (трајни капитал и обавезе) и сноси сав терет активне масе ангазоване у пословање, потиче од латинске речи „*pati*“ што значи трпети, сносити, подносити.

Пасива показује „неактивну масу“ и пружа информације одакле средства потичу. Пасива изражава финансијску конституцију предузећа.

Финансирање обухвата активности које се односе на обезбеђивање неопходних финансијских средстава – сопствених и позајмљених, а може се посматрати са различитих аспеката: власничког, временског и наменског. Са власничког аспекта имамо сопствене и туђе изворе финансирања. Са аспекта рочности, разликујемо дугорочне (трајне) и краткорочне (повремене) изворе финансирања. Са аспекта намене, сваки извор финансирања има своју намену.

У садржинском смислу, биланс стања обухвата целокупну имовину предузећа са једне стране, и све обавезе, као и трајни капитал, са друге стране. Биланс као двострани преглед може да се прикаже у форми конта или у штафелној форми.

1. 3. КАРАКТЕРИСТИКЕ БИЛАНСА УСПЕХА

Биланс успеха представља *двострани преглед расхода и прихода насталих у утврђеном обрачунском периоду*. Показује финансијски резултат

(приходи већи од расхода) пословања предузећа посматран са две перспективе. Позитиван финансијски резултат означава повећање сопствених извора средстава, односно повећање властитих средстава у току обрачунског периода, а негативан (расходи већи од прихода) смањење. На крају обрачунског периода се резултат који произилази из разлике прихода и расхода преноси у биланс стања, као дефинитивно повећање или смањење властитих средстава.

Биланс успеха може бити периодични и годишњи, може се састављати по бруто и нето принципу, а бруто принцип више одговара принципу јасности због забране салдирања прихода и расхода, те је његова исказна моћ далеко већа, што је у складу са начелима уредног књиговодства. Салдирање прихода и расхода по нето принципу може да бдуе делимично или потпуно. Као и биланс стања, може се исказати у форми конта и табеле.

Груписање прихода и расхода врши се у три групе:

- пословни,
- финансијски и
- непословни (ванредни).

За анализу је посебно значајно посматрање резултата са ова три аспекта.

У оквиру биланса успеха практично се срећу два биланса: *оствареног финансијског резултата* и *расподеле финансијског резултата*

. Уколико су пословни резултати негативни тада се други биланс јавља у модалитету биланс покрића губитака

.

Принцип укалкулисавања значи разграничити, укалкулисати трошкове који се у целини не покривају из текућег укупног прихода.

Принцип неукалкулисавања значи да се временски не раграничавају трошкови, већ се обрачунавају у целини, тј. директно покривају из текућег укупног прихода.

1. 4. ТЕОРИЈЕ БИЛАНСА

Теорије биланса се односе на учење о циљу биланса, кроз који се изражавају циљеви пословања предузећа.

Под утицајем привредне праксе формирала се законска регулатива која је прописивала време, поступак и садржај састављања биланса.

Теорије биланса се групишу у зависности од циљева и задатака биланса, па се према броју релевантних циљева биланса разликују:

- *Монистичке* – биланс има један примарни циљ: да прикаже тачно стање средстава и њихових извора.
- *Дуалистичке* – биланс има 2 равноправна циља; засноване су на тези да нема тачног стања без тачног финансијског резултата, нити тачног финансијског резултата без тачног стања.
- *Плуралистичке* теорије биланса – биланс има више равноправних правних циљева.

Најпознатије теорије биланса су *статичко*, *динамичко* и *органско* схватање биланса.

Статичка теорија биланса

Према статичкој теорији, циљ и задатак биланса је да прикаже реално, односно тачно

стање у предузећу које је изражено у његовој активи и пасиви, а ради заштите интереса поверилаца.

Биланс треба да пружи информацију повериоцу о степену сигурности наплате уложеног капитала у дотично предузеће, а све те информације се према овом схватању налазе у билансу стања, тако да је биланс успеха ирелевантан.

Ова теорија спада у монистичке теорије, јер признаје само један циљ биланса – утврђивање стања, док се остали циљеви јављају само као последица примарног циља.

Врсте:

Старо или неразвијено статичко схватање биланса – творци су правници, тако да се ова теорија кратко зове *имовинска теорија биланса*, настала је у раном развојном периоду рачуноводава.

Биланс успеха је, према овом схватању, власник израчунавао на посредан начин, на основу компарације нивоа чисте имовине у два различита временска интервала.

Према овој теорији, процењивање слободне имовине у билансу врши се или по ликвидационим ценама или по принципу стварног трошка – по набавној цени и цени коштања имовине предузећа.

Ово схватање бави се садржином биланса која се заснива на принципу или захтеву истинитости биланса, па је ова теорија истовремено и теорија процењивања и теорија одржавања новчане вредности капитала.

Новије или развијено статичко схватање биланса – везује се за период развоја корпоративног или акционарског облика предузећа. Задатак је да се да приказ

финансијске конституције, тј. финансијске ситуације предузећа.

Биланс је инструмент за располагање капиталом предузећа. Ова теорија указује на значај биланса успеха и према овој теорији биланс има ф-ју полагања рачуна о пословању предузећа, ф-ју одржавања уложеног капитала у предузеће и ф-ју утврђивања успеха предузећа.

За ову теорију меродавне су трошковне вредности (набавне вредности и цена коштања) и уважава се принцип најниже вредности, тј. начело опрезности.

Оцена статичког схватања биланса – тезе статичке теорије биланса критиковали су многи аутори, а посебно присталице динамичке теорије биланса, јер биланс као тренутна слика не пружа тачну информацију када ће се и у ком обиму поједини делови имовине трансформисати у новац. Сигурност стања може да пружи само динамички моменат.

Динамичка теорија биланса

Настанак се везује за *Schmalenbach*-а. Назив се везује за кретање, динамику која карактерише пословање предузећа.

Према овој теорији, основни циљ биланса је да прикаже *пословни резултат*, а не *стање средстава* њихових извора

. У први план се истиче биланс успеха предузећа, на основу кога се утврђује пословни резултат као разлика између прихода и расхода на почетку и крају обрачунског периода.

Биланс стања је само средство за остваривање и приказивање пословног резултата.

Основне категорије на којима почива динамичка теорија биланса су *приходи* и *расходи* (категорије обрачуна финансијског резултата) и *издаци* и *примици* (категорије новчаног рзчуна).

На крају пословног живота сви приходи су изједначени са примацима, а расходи са издацима, чиме је омогућен обрачун тоталног резултата. Пошто циљ предузећа није ликвидација већ дугорочни опстанак, да би се могло управљати нужно је утврђивање периодичног резултата који је контролне и финансијске природе.

Тотални резултат се декомпонује на периодични помоћу биланса стања. Биланс стања настаје тако што се од укупног тоталног резултата одузму одложени трошкови и неликвидиране обавезе које ће доћи до изражаја или бити исплаћене у наредном периоду. Ова теорија инсистира на упоређивању пословног резултата у низу сукцесивних обрачунских периода, са циљем сагледавања тенденције његовог кретања.

Да би се обезбедила упоредивост резултата у различитим временским периодима, потребно је обезбедити поштовање следећих принципа:

Принцип узрочности или корелације – тачно разграничити обрачунске периоде и доделити им оне расходе и приходе који се на њих односе. Он се схвата двојачко: временски и предметно;

Принцип континуитета – подразумева придржавање истог метода обрачуна пословног резултата у низу сукцесивних периода;

Принцип сигурности – има за циљ да се искључи самовоља у обрачуна пословног резултата па се у тој ситуацији прихвата принцип опрезности, који подразумева да се приходи и расходи не исказују у прецењеним величинама.

Органска теорија биланса

Творац органског схватања биланса је немачки професор *Schmidt*; настала је 30-их година XX века у време Велике економске кризе, са циљем да допринесе решавању тог проблема.

Органско схватање представља дуалистичку теорију биланса која истиче да биланс има два равноправна циља: да прикаже имовину и пословни резултат.

Основна поставка органске теорије је да постоји нераскидива органска веза између биланса стања и биланса успеха и да је предузеће део привреде.

Према овој теорији разликују се *прави* и *привидни* пословни резултат. Прави је резултат економичности и произилази из прометне делатности предузећа као разлике између продајне цена и поноване набавне цене утврђене на дан продаје. Привидни резултат је последица промене цене имовине и монетарних поремећаја, то је разлика између репродукционе и набавне цене.

Репродукциона цена се примењивала да би се приказали што тачнији и упоредивији резултат предузећа у време Велике екомске кризе.

1. 5. НАЧЕЛА БИЛАНСИРАЊА

Да би биланс био поуздан извор информација он мора бити *формално* и *материјално* исправан. При његовом састављању се примењују извесна начела или принципи билансирања, који се темеље на економским принципима пословања, општем и посебном законодавству.

Према *Heinen*-у, постоје следеће групе начела билансирања:

- Општа,
- Модификујућа и
- Допунска начела.

Поред наведених, постоји још доста начела која нису на јединствен начин систематизована.

Опште прихваћен став је да се примењују она начела која одговарају циљу и сврси биланса.

Општа начела књиговодства билансирања

Подразумевају *укупност принципијелних правила приказивања биланса и процењивања*, подложна су сталном развијању, а ваљано вођење захтева следећа правила:

- обавеза састављања почетног биланса у моменту креирања новог посла;
- да се на крају сваке пословне године саставља биланс и инвентар;
- да се за евидентирање економских трансакција користи новац дате земље чија се

куповна снага током времена знатније не мења (принцип монетарне стабилности);

- да сва књижења треба да буду изведена једним живим језиком и да теку непрекидно;
- да биланс и инвентар буду потписани;
- да се сва књижења чувају одређени временски период;
- придржавање прописа о рашчлањавању биланса стања и биланса успеха и јединственог контног оквира..

Начело заштите поверилаца – полази од статичког, тј. имовинског схватања биланса. Имовински биланс открива *гарантну супстанцу* предузећа, која се у билансу манифестује у форми сопственог капитала, резерве и нераспоређеног добитка. Заштита поверилаца већа је што је гарантна супстанца већа, јер предузеће прво губи сопствени капитал, а тек наког тога губи и туђи.

Да би се омогућила заштита гарантне супстанце неопходно је опрезно билансирање финансијског резултата, јер је циљ спречити преливање супстанце у финансијски резултат.

Начело узрочности (корелације) – приходи и расходи могу се сматрати примањима и издавањима конкретног обрачунског периода само ако су они и настали у периодима на које се односе.

Примењује се при алоцирању трошкова на носиоце, односно учинке, што значи да се трошкови додељују оном носиоцу који је те трошкове и проузроковао. Примењује се и код утврђивања набавне цене. Трошкови транспорта, царина и других дажбина додељују се оном набављеном основном средству, материјалу или трговачкој роби која је проузроковала те трошкове.

Модификујућа начела књиговодства и билансирања

Као последица објективне немогућности да се у имовинском билансу установи тачна врста имовине, односно да се у билансу успеха изврши разграничавање расхода и прихода између текућег и будућих обрачунских периода, правилност одређивања вредности у билансу била је редовно модификована.

Структуру правила са модификујућим карактером чине следећи принципи:

- *Принцип заштите повериоца,*
- *Принцип опрезности,*
- *Принцип финансијске обазривости.*

Начело опрезности – под утицајем динамичког схватања циља биланса, опрезно утврђивање периодичног резултата постаје саставни део начела заштите повериоца.

Између *принципа опрезности* и *принципа заштите повериоца* постоје сличности и разлике у погледу основних циљева. Оба принципа су инспирисана жељом да се избегне превисоко израчунавање резултата. Основна

разлика

између ових начела је у томе што је

примена заштите повериоца усмерена претежно на одржавање супстанце

, а

примена принципа опрезности мотивисана жељом да се предузеће заштити од ризика коме је изложено услед несигурности привредног развоја. Суштина је да се врши одмеравање прихода на ниже и расхода на више, што више одговара статичкој теорији биланса, али није у сукобу са динамичком теоријом биланса.

Ово начело подразумева примену опрезног одмеравања нето имовине (гарантне супстанце) и периодичног резултата . Високо обрачунати добитак је опаснији него ниско обрачунати.

Примена овог начела у сукобу је са начелом истинитости, које подразумева да биланс не

садржи ни латентне резерве ни скривене губитке, а у одређеним околностима може доћи и у сукоб са начелом континуитета.

Приликом утврђивања успеха неопходно је придржавати се следећих принципа:

- *Начело реализације* – захтев да се забрани и онемогући расподела нереализованих добитака, тј. приходи морају да буду потврђени кроз акт реализације производа на тржишту што се остварује путем респектовања набавне цене, тј. цене коштања као највише границе за вредновање имовинских делова. Није у стању да самостално егзистира, већ се допуњује принципом импаритета који се заснива на обавезном исказивању нереализованог губитка.

- *Начело импаритета* – захтева исказивање губитака иако они нису тржишно верификовани; почива на схватању да сви губици морају бити исказани у пуној висини, без обзира да ли су реализовани или не (свођење на тржишну вредност).

- *Начело најниже вредности* – бира се најнижа могућа вредност имовинских делова за уношење у биланс. У основи овог начела стоји захтев да се имовински делови биланса могу процењивати уз помоћ набавне цене или цене коштања, под условом да ове цене нису више од владајућих тржишних цена. Примењује се само на ствари обртне имовине и ХОВ. Основна средства се билансирају по набавној вредности, односно цени коштања, али се њихово отписивање путем амортизације мора извршити и доделити расходима у билансу успеха у току процењеног века трајања.

- *Начело највише вредности* – користи се за билансирање обавеза, односно елемената пасиве. Задатак је утврђивање најниже границе процењивања обавеза која се ни у ком случају не може прекорачити. Елементи обавеза треба да буду билансирани најмање у висини номиналних износа. Реализује се повећањем износа постојећих обавеза или формирањем специјалних резервисања као елемената праве пасиве, уз истовремено одмеравање расхода према горе или прихода према доле за износ вероватних издатака.

- *Начело дневне вредности* – одговара имовинском схватању биланса по коме билансирана имовина одговара вредности која се може уновчити. Пошто периодични биланси, као ни годишњи биланс, нису имовински биланси дневна цена се улотребљава само у оквиру начела најниже вредности и на крају животног века предузећа.

Начело финансијске пажње – уколико је билансирање усмерено не само на заштиту предузећа од ризика исказивања и расподеле хипертрофираних резултата, већ и на

смишљено стварање латентних резерви, ради се о примени начела финансијске пажње. Стварањем латентних резерви не само да се смањује ризик од будућих нетативних финансијских резултата, већ се уз примену најниже вредности за процењивање активе и највише за процењивање обавеза и резервисања олакшава финансирање, што значи да ће бити мање позајмљених извора за покриће потцењене активе. Комплементарно је са начелом опрезности.

Допунска начела књиговодства и билансирања

Начела која допуњују принципе уредног књиговодства и билансирања могу се сврстати у 3 основне групе:

1. *Начело јасности* – произилази из чињенице да је за ваљаност биланса битно да су тачно и разумљиво назване билансне позиције, тј. да је јасно шта оне изражавају и представљају. Принцип јасности захтева да годишњи закључак буде прегледан и јасан, да омогући да повериоци, финансијери, управљачи и менаџери добију истинит увид у стање имовине и капитала и консолидовани резултат пословања предузећа. Примена овог принципа се обезбеђује доследном применом адекватних принципа рашчлањавања биланса стања и биланса успеха са једне и бруто принципа при билансирању са друге стране. Јасноћа биланса може бити угрожена ако се:

1. употребљавају различити називи за исте предмете у билансима узастопних периода;
2. обухватају под заједничким предмети који немају ништа заједничко;
3. промени начин рашчлањавања у билансу стања и билансу успеха,
4. неадекватно развоје пословни и непословни догађаји,
5. спајају редовне и ванредне трансакције.

6. *Начело истинитости* – везује се за циљ састављања биланса. Према статичком схватању истинит је онај биланс који даје реалан приказ стања средстава и њихових извора, а према динамичком, истинит је онај који даје реалан приказ пословног резултата. Биланс ће бити истинит ако је књиговодствена евиденција усаглашена са инвентаром, а биланс не садржи латентне резерве и скривене губитке и ако биланс успеха садржи расходе и приходе који се односе на текући обрачунски период. Модификацијом се, због захтева да биланс буде тачан и да билансне вредности не смеју бити самовољно него објективно утврђене, дошло до биланса тачности, који треба да буде састављен тако да предузећу пружи што сигурнији увод у финансијски положај и

пословни резултат предузећа.

7. *Начело повезаности* – за успех у једној динамичкој привреди заинтересовани су не само власници предузећа, већ и повериоци, па се развило мишљење да је за управљање предузећем много битнији упоредиви периодични резултат у односу на његову апсолутну тачност. Реализација упоредивог резултата остварује се преко следећих начела:

- Начело идентитета биланса – подразумева једнакост или подударност два биланса у једном одређеном тренутку, тј. биланс отварања за текућу годину мора бити апсолутно једнак закључном билансу за претходну годину. Поштовање овог начела са аспекта уредног књиговодства обезбеђује захтев потпуности, а са аспекта пореског права усмерен је на спречавање манипулација приликом обрачунавања опорезивог добитка. Од овог правила се може одступити само у случајевима који су законом допуштени (новчана реформа, захтев пореских власти за састављање новог или измену закључног биланса).
- Начело континуитета биланса – полазна претпоставка налази се у захтеву да закључни биланси два или више узастопних обрачунских периода буду једнаки. Континуитет биланса означава временску повезаност више узастопних закључних биланса. Смисао овог начела је у заштити захтева праћења развоја предузећа у времену како би се осигурала упоредивост. Може бити:
- **формални** (захтева да се билансне шеме, време састављања, називи, рашчлањивања, груписање и садржина низа узастопних обрачунских периода не смеју разликовати) и
- **материјални** (подразумева да је у низу узастопних пословних година примењен исти начин процењивања билансних позиција како би се добила информација о тенденцији рентабилитета).
- Начело подударних биланса (принцип конгруенције) – подразумева да збир периодичних резултата треба да одговара тоталном резултату. Подударност биланса је у основи подударност финансијских резултата, а постоји уколико је збир периодичних финансијских резултата раван тоталном финансијском резултату који се утврђује на крају животног века предузећа. Претпоставка је билансирање без латентних резерви и скривених губитака. Ово начело је у сагласности са начелом истинитости и корелације,

али противречи начелу опсежности.

ДИНАМИЧКА АНАЛИЗА БИЛАНСА СТАЊА И УСПЕХА

1. 1. ДИНАМИКА БИЛАНСА

Пословање прсдузећа мора да се истакне у рачуноводственим извештајима који обухватају биланс стања, биланс успеха, анекс и додатне финансијске извештаје, извештај о пословању, као и консолидоване финансијске извештаје за групу као целину.

Статика нам на бази сагледавања биланса као тренутне слике израђене у виду двостраног рачуна омогућује да доносимо закључке како о досадашњем тако и о будућем раду предузећа.

Динамика биланса указује на стварна привредна збивања у предузећу, њихову међусобну повезаност и условљеност, правилност и неправилност. За биланс је битно да изражава целину пословања привредног субјекта, а та целина се изражава у билансној равнотежи.

1. 2. АНАЛИЗА БИЛАНСА СТАЊА

Биланс стања као предмет анализе је сложен и састоји се из активе и пасиве. У активи се налазе средства различите функционалне намене која се налазе у процесу непрекидног кружног кретања и претварања из једног облика у други. У пасиви се извори средстава разликују према њиховој намени улагања у одговарајућа, одређена средства, или према власничком принципу и рочности.

Формирање биланса стања

Предузеће као привредни субјект формира се да би остварило одређене циљеве, а ако има одређени задатак, оно мора располагати одговарајућим средствима за његово извршење. Средства морају не само квантитативно већ и квалитативно и временски да одговарају задатку. Предузећа на разне начине прибављају средства и та средства се приказују у билансу. Биланс као двострани преглед активе и пасиве једног предузећа представља једно стање на одређени дан. Билансна равнотежа између активе и пасиве има велики контролни значај.

Форма приказивања биланса стања

Биланс стања као двострани преглед међусобно изравнатих величина може се приказати на два начина, у облику конта и у облику листе. Када је приказан у форми конта у билансу стања се врши међусобно сучељавање двеју страна, активе и пасиве. У штафелној форми све величине су поређане једна испод друге, а по редоследу иду прво активне па пасивне позиције. Форма конта се највише користи јер омогућава стварање јасније и прегледније слике финансијског стања предузећа. Домаћим прописима о рачуноводству прописана је шема биланса стања у форми листе у којој се прво исказује актива а потом пасива.

Распоред позиција у билансу стања

На основу домаћих прописа о рачуноводству, садржај биланса стања се заснива на комбинацији функционалног и принципа ликвидности, намене, власничког принципа и рочности. Начело ликвидности значи да се улагања распоређују према степену њихове ликвидности, односно претворивости у готовину. Истовремено, позиције пасиве (капитал и обавезе) се разврставају према степену њихове доспелости. Примена принципа ликвидности остварује се путем два правила:

1. правило растуће ликвидности у активи коме одговара правило растуће доспелости у пасиви;
2. правило опадајуће ликвидности у активи коме одговара правило опадајуће доспелости у пасиви.

Класификације активе у тренутно важећој домаћој билансној шеми заснива се на принципу растуће ликвидности.

Анализа билансне активе

Билансну активу чине сва средства којима привредни субјект пуноправно располаже у одређеном времену. Чине је и средства која су набављена, а још увек нису плаћена. Билансна актива се стиче уносом од стране оснивача и власника, облигационим пословима и сопственом акумулацијом.

Актива сваког привредног субјекта је сложена и садржи различите билансне позиције, груписане у сродне групе. Активу чине **реалне** (средства, имовина) и **фиктивне ставке** (смањење средстава – сумњива, спорна, ненаплатива потраживања, преплаћене обавезе, мањкови, губици).

Задатак анализе активе се своди на извођење констатација о њеном обиму, структури, динамици и узроцима који су их условили. Идеално је стање када у активи нема смањења средстава, нема фиктивне активе, када је актива једнака средствима – реалној активи.

Карактер и садржај билансне активе

Билансна актива се идентификује са појмом имовине, врло често се имовина коинцидира са капиталом, што је погрешно, јер капитал једног привредног субјекта није ништа друго до она вредност која се добије када се од вредности имовине, тј. билансне активе одузме висина његових обавеза.

Заједничка одлика основних, обртних и посебних средстава јесте карактер средстава, имајући у виду њихову слободност функционисања у циљу извршења привредне делатности. Функционисање средстава у предузећу посматра се са становишта слободности кружног кретања средстава, па произилази да актива није исто што и средства, јер је актива билансно технички појам, а средства су економски појам и у активи се поред средстава у функцији налазе и средства ван функције.

Бруто имовина представља збир имовинских делова исказаних на страни активе.

Нето имовина представља разлику између бруто имовине и дугова и она је једнака сопственом капиталу.

Билансна имовина подразумева у билансу исказане вредности имовине и капитала и по својој висини она одговара бруто имовини.

Класификација активе

Активу чине реалне и фиктивне ставке. Средства помоћу којих предузеће извршава своје задатке имају карактер реалне активе, она се деле на **пословна** и **посебна**.

Помоћу **пословних средстава** се извршава основни задатак предузећа и та средства се деле на основна и обртна. *Основна средства* опредељују пословну, производну моћ, постепено се троше преносећи део своје вредности на готове производе. Деле се на основна средства у припреми и активна основна средства.

Стална основна средства састоје се из:

1. *нематеријалних улагања* (оснивачка улагања, улагања у развој, улагања у пробну производњу, концесије, патенти, лиценце),
2. *основних сталних средстава* (земљишта, шуме, грађевински објекти, олрема, алат и инвентар, вишегодишњи засади) и
3. *дугорочних финансијских пласмана* (учешћа у капиталу повезаних правних лица, учешћа у капиталу других правних лица, дугорочни кредити у земљи и иностранству, дугорочне ХОВ).

Обртна средства своју вредност у целини преносе на нове производе, услуге. У току свог кружног кретања налазе се у робном и ноачаном облику (залихе, краткорочна потраживања, пласмани и готовина, ХОВ).

Посебна средства или *ванпословна актива* имају карактер средстава са специјаном наменом која служе за извршење посебних задатака, а то значи за посредно, а не непосредно извршење пословања предузећа. Настају у процесу рада, издвајају се на посебне рачуне и обухватају:

1. ванпословна земљишта,
2. ванпословне зграде,
3. остала ванпословна средства.

Билансирање губитка

Губитак се у начелу појављује приликом затварања рачуна успеха, као вишак расхода преко укупних прихода. Пошто се рачун успеха мора изравнати приликом закључивања пословних књига губитак се преноси на conto „губитак текуће године“ и као такав укључује у активу или пасиву биланса.

Према важећим прописима о рачуноводству губици остварени у току године, као и они који потичу из ранијих периода, представљају елемент билансне активе. Губитак се приказује у активи, након збира пословне имовине, а не као одбитна ставка капитала у пасиви, што има извештајне и аналитичке предности.

Функционална структура билансне активе

Актива је сложена и садржи различите билансне позиције груписане у сродне групе.

Садржи следеће основне групе:

1. основна средства,
2. обртна средства и
3. пословна средства ван функције.

Кружење средстава у билансној активи је вечити процес. Заједничка одлика основних, обртних и посебних средстава јесте карактер средстава с обзиром на њихову способност функционисања у циљу извршења пословне делатности.

Циљ њихове анализе је у томе да се прикажу различите функционалне намене средстава предузећа, утврде евентуална одступања од просека или најбољег у групацији или да се привидно непотребна ангажовања расветле и образложе органима управљања.

Обим и структура средстава у активи биланса

Актива почетног биланса стања приказује средства различите функционалне намене и идентична је са њима. Задатак анализе активе се своди на извођење констатација о њеном обиму, структури и узроцима који су их условили. Обим активе условљен је њеном величином и брзином циркулације.

Циљ је да се при ангажовању капитала изабере комбинација која ће захтевати минимум укупног ангажовања, јер се тако обезбеђују најниже цене ангажованог капитала.

На обим и структуру ангажованих средстава утиче низ фактора. *Екстерни фактори* делују преко амбијента у коме се послује (цена капитала, општа профитна стопа, економско правна регулатива коју примењују предузећа).

Организациони фактори

су последица унутрашњих захтева и окружења (организација производње, организација транспорта и набавке).

Примењена технологија непосредно условљава висину и начин ангажовања средстава, а има за циљ да обезбеди њихово минимално ангажовање по јединици капацитета. Позитивне су оне промене у структури активе које показују тенденцију повећања учешћа реалне, а смањења фиктивне активе.

Класификација активе са становишта имобилизација

Са становишта употребљивости, тј. мобилисаности актива се дели на **активну** и **неактивну**.

Под неактивном активом подразумевају се средства која су изван функције, која је не врше или која немају никакву функцију. Код основних средстава то су она која се не користе или која нису довољно успелена, па је циљ променити степен коришћења, да се коришћењем повећа асортиман, рентирање или продаја.

Код свих пограживања проблем имобилизације се манифестује кроз задржавање активе у том облику дуже него што је нормално и уобичајено. Имобилизације се веома често јављају и код свих облика, залиха које стоје дуже него што би то било нормално, као и код залиха производње у току где се ниво задржавања преко норматива сматра нерегуларним са становишта коришћења ангажованог капитала. Код готових производа имобилизација се јавља због несинхронизације динамике производње и продаје, а код трговачке робе због неусклађености набавке, превоза и продаје.

Билансирање активних временских разграничења (ABP)

Временска разграничења имају задатак да допринесу правичнијој расподели расхода и прихода по обрачунским периодима. *ABP* се јављају као средство помоћу кога се постиже правилно временско оптерећење предузећа трошковима и на тај начин се постиже упредивост између појединих периода.

У састав *ABP* у нашој земљи укључују се:

— унапред плаћени трошкови,

- антиципативне позиције,
- трошкови везани за пробни погон,
- трошкови развијања тражње за новим производом и
- освајање нових производа са очекиваним вишегодишњим ефектима.

Ови трошкови се могу разграничити на више година, али не дуже од 5, односно 3 године.

Анализа биланса пасиве

За разлику од активе која изражава структуру ангажовања средстава, пасива изражава аруктуру њихових извора, да покаже из чега или одакле потичу средства која су ангажована у активи биланса.

Све дефиниције о пасиви се могу разарстати у *правне* и *економске*. Са правне талке гледишта сматра се да се пасива састоји из сопствених обавеза предузећа и према трећим лицима. У економском смислу пасива изражава финансијску конституцију предузећа.

Према власништву, извори којима се финансирају средства и пословне активности могу бити сопствени и туђи.

Са аспекта рочности извори могу бити ангажовани дугорочно и краткорочно.

Са аспекта намене, сваки извор се односи на одређену врсту средстава.

Карактер и садржај билансне пасиве

Билансна пасива изражава изворе из којих потиче имовина предузећа, има за циљ да прикаже коме припадају средства која су обухваћена у активи биланса.

У зависности од намене извора, пасива садржи следеће основне групе:

- изворе основних средстава (грзјни капитал, дугорочн* резервација и обавезе),
- изворе обрговних средстава.
- изворе посебних средстава,
- ванпословну пасиву
- ванбилансну пасиву.

Извори основних и обртних средстава имају карактер извора пословних, насупротив изворима посебних средстава, тј. ван пословне пасиве.

Анализа пасиве са власничког аспекта

Извори средстава могу се посматрати са различитих аспеката од којих су најинтересантнији *власнички, временски и наменски*.

Са власничког аспекта разликују се сопствени и туђи извори финансирања.

У случају сопственог финансирања, финансијер је власник или сувласник, а извори могу бити интерни и екстерни. Интерни се формирају из позитивног пословног резултата и слободно расположивих новчаних средстава амортизације, а екстерни су разни облици финансијске помоћи, субвенције, дотације, регреси, премије.

У случају туђег финансирања предузеће се финансира из позајмљених извора, од којих су најчешћи кредити.

Појам сопственог или трајног капитала подразумева онај капитал који је уложен у дату фирму са циљем да се оствари добит. Према класичном схватању екстерно финансирање је економски исплативо ако је прираст добитка као ефекат финансирања већи од суме камата које се плаћају по основу њиховог коришћења. По златном правилу изравнања ризика подразумева се једнакост сопствених и туђих извора финансирања.

На основу анализе са власничког аспекта доноси се закључак о финансијској сигурности предузећа.

Специфичности пасиве биланса инокосних предузећа и друштва лица – капитал припада једном власнику, али постоји разлика између капитала фирме и капитала инокосног власника, јер се не може мешати имовина њеног власника са имовином фирме. Код инокосних предузећа се успоставља непосредна персонална веза између инвеститора као власника фирме и фирме коју он поседује. Када су у питању друштва лица партнери уносе свој капитал па се као централни проблем јавља утврђивање аликуотних делова власничких права. Код командитних друштава комплементари одговарају за обавезе целокупном својом имовином, а командитори само оним делом који су унели у фирму.

Специфичности билансне пасиве у друштвима капитала – подељене су функције власништва и предузетништва. Код акционарских предузећа којима акције гласе на доносиоца, једино је позната укупна вредност капитала свих власника акција. Код ДОО билансна пасива се јасно именује и она је идеално сагласна оном стању којим се приказује правна припадност и које се формално води у судско регистарским документима, а то је случај и са јавним друштвима капитала.

Пасива биланса командитног друштва – постоји капитал комплементара и капитал командитора. Управљачка права заснивају се искључиво на капиталу комплементара што значи да ће се нека штета прво покрити на терет капитала комплементара потом на терет командитора, а тек на крају на терет оног дела имовине комплементара која није унета у друштво, тј. која чини његову основну имовину.

Билансирање пасивних временских разграничења и резервисања (ПВР)

Билансна пасива се раздваја на два дела, сопствену и позајмљену, међутим, постоје делови пасиве који нису ни сопствени ни туђи извори, као што је случај са временским разграничењима.

ПВР представљају антиципирану обавезу пословног субјекта. Ради се о унапред наплаћеним приходима (приходи од кирија и закупнина, од камата и услуга – хонорари) који се по обичају уговарају и унапред наплаћују. Биланс успеха је практично оптерећен

свим вредностима које се јављају као позиције временских разграничења и резервисања. Постоје и резервисања која се не могу идентификовати и за која се претпоставља да се могу догодити, а то су вероватне обавезе које се базирају на искуствима и формирају се по логици закона великих бројева.

Оцена квалитета билансне пасиве

Пасива има своју квалитативну страну. Она се састоји у успостављању односа између ангажованог сопственог или трајног и туђег, тј. позајмљеног капитала. Уколико је задуженост већа утолико је предузеће несигурније и више зависно од кредитора. Прихватљиви су такви услови задуживања у којима је просечна профитна стопа у једној организованој економији већа од просечне каматне стопе. Мудрост вођења пословних финансија није у томе да је фирма незадужена, већ да има такву финансијску конструкцију да одржи ликвидност и солвентност, као и такав програм да остварује профит на коришћење туђег капитала.

1. 3. АНАЛИЗА БИЛАНСА УСПЕХА

Појам и форма приказивања биланса успеха

Значај биланса успеха нагло почиње да расте у другој деценији XX века са развојем нових предузећа, конкуренције и порастом значаја пословног резултата за будућност фирме.

Биланс успеха је финансијски извештај у коме су приказани приходи и расходи за дати обрачунски период из чијег сучељавања се утврђује резултат, који може бити позитиван

и негативан.

Биланс успеха може бити приказан у следећим формама:

- Једнострани преглед – најпре показује приходе, па расходе, па резултат пословања. Он омогућава сегментирање резултата и повећава исказну моћ рачуна успеха. Губи на јасности и непосредној вези са књиговодством, али омогућава вертикално сегментирање резултата.
- Двострани преглед – у виду конта, на левој страни се приказују расходи и добитак а на десној приходи и губитак. Прегледији је, јаснији, у непосредној је вези са књиговодством, више одговара логици закључивања књига.

Садржину биланса успеха чине приходи као најопштији показатељи пословног успеха предузећа и расходи као најопштији израз издатака, и нето резултат остварен у току периода, тј разлика између прихода и расхода.

Методe приказивања прихода и расхода

Расходи и приходи се могу приказивати у билансу успеха у несалдираним (БУ се саставља по бруто принципу) и салдираним износима (БУ се саставља по нето принципу). У БУ сачињеном по бруто принципу не компензују се поједине врсте прихода и расхода, већ се свака врста прихода и расхода исказује посебно, тако да овај принцип више одговара принципу јасности због забране салдирања прихода и расхода.

Салдирање прихода и расхода по нето прииципу може бити потпуно и делимично, уношење салдираних позиција у биланс успеха је у супротности са принципом јасности, али се оправдава заштитом од конкуренције. Данас је опште прихваћен бруто принцип.

Садржај биланса успеха на основу важећих прописа

Биланс успеха садржи:

- приходе,
- расходе и
- резултате, и то:
- пословне,
- финансијске и
- непословне, као и
- укупни резултат правног лица.

Пословни и финансијски приходи и расходи имају атрибут редовних. Пословни су резултат основне делатности предузећа и сталног су карактера. Финансијски настају као резултат финансијских трансакција предузећа са окружењем. Ванредни настају као резултат ванредних активности предузећа.

Пословне расходе, тј. трошкове периода чине расходи директног материјала и робе и др. пословни расходи, независно од момента плаћања.

Расходи финансирања обухватају расходе из односа са повезаним предузећима, камате, негативне курсне разлике, и остале расходе финансирања.

Непословне и ванредне расходе чине губици по оснсеу продаје и расходовања основних средстава нематеријалних улагања, губици по основу продаје дугорочних ХОВ и учешћа, губици од продаје материјала, расходи из ранијих година, мањкови, отписи обртних средстава.

Пословни приходи су приходи од продаје робе, производа и услуга, приходи од

активирања учинака, субвенција, дотација, регреса, доприноса и чланарина, и др. пословни приходи.

Финансијски приходи су приходи од камата, реализованих курсних разлика и дивиденди, приходи остварени из одмоса са повезаним правним лицима.

Непословни и ванредни приходи су добици од продаје основних средстава и нематеријалних улагања, добици од продаје дугорочних ХОВ и учешћа, добици од продаје материјала, приходи из ранијих периода, вишкови.

Главне карактеристике биланса успеха су:

- обухвата податке за претходну и текућу годину,
- саставља се у форми листе,
- заснован је на методи укупних трошкова,
- јасно су истакнута три подбиланса прихода, расхода и резултата (пословних, финансијских и ванредних),
- исказује се добитак или губитак пре опорезивања,
- приходи од продаје су раздвојени на оне из земље и из иностранства.

Анализа расхода биланса успеха

Појам расхода обухвата све издатке који прате пословање предузећа. Раходи се деле на пословне, финансијске и ванредне. Онај део расхода који је везан за производњу производа и који може бити укалкулисан у цену коштања чини категорију трошкова. Расходи су шири појам од трошкова. Елементи расходне аране биланса успеха базирају се на преузимању вредности из биланса стања и то на два начина: смањењем вредности неке реалне имовине или формирањем неке обавезе.

Анализа расхода врши се са становишта њиховог обима и структуре, проценат учешћа расхода у укупном приходу треба да буде предмет сериозних аналитичких опсервација. Раст стопе учешћа расхода у укупном приходу знак је пада економичности пословања предузећа и обрнуто.

Анализа структуре расхода треба да прикаже учешће појединих врста расхода у укупним расходима. Проценат учешћа пословних расхода у укупним расходима треба да је приближно једнак проценту учешћа пословних прихода у укупним приходима.

Анализа прихода биланса успеха

Анализом прихода треба да се сагледа обим формираних прихода у текућој години, тренд њихове динамике у односу на претходну годину, општа конституција прихода, учешће расхода и резултата пословања у њима и узрока који су услови њихове осцилације. Пажњу треба посветити анализи структуре прихода, јер се тако стиче увид у основе његовог стицања и сагледава који је део стечен као резултат пословних активности, а који по основу ванредних активности.

Значајан фактор формирања пословних прихода јесу цене производа које се могу формирати на тржишту и административно. Анализа структуре пословних прихода своди се на анализу њихових врста, тј. на анализу основа по којима су они формиран, врши се на нивоу целог предузећа или организационих целина по производима или групама производа.

Анализа резултата пословања

Појмовно одређење резултата зависи од циља пословања предузећа и фактора који детерминишу његов ниво. Према класичном схватању, примарни циљ пословања предузећа је максимизирање профита у корист власника капитала. Према теорији (ентитета) пословне фирме примарни циљ финансијског управљања је максимизирање рентабилности пословних улагања.

Са аспекта времена разликују се *тотални* (укупни пословни век предузећа, саставља се на крају пословног живота предузећа) и *периодични резултат предузећа* (односи се на поједине опословне периоде).

Са просторног аспекта резултат се може односити на *предузеће у целини* или на *његове организационе делове*.

Према пореклу резултат може бити *пословни* (потиче из основне делатности), *финансијски* (потиче из финансијских трансакција) и *ванредни* (ванредне околности).

По свом карактеру, резултат може бити:

à *упоредив* (настаје под утицајем интерних фактора) и *неупоредив* (настаје под утицајем екстерних фактора привређивања),

à *реализован* (обрачунава се по основу фактурисане реализације учинака) и *кереализован* (садржан је у произведеним а нереализованим учинцима),

à *наплаћен и ненаплаћен*,

à *позитиван* (приходи већи од расхода) и *негативан*.

Анализом добитка се изводе констатације о реалности његовог обрачуна и карактеру, о његовом обиму у текућој години, као и тренду његове динамике у односу на претходну годину. Добитак се може расподелити на порезе и доприносе, дивиденде, акумулацију, резерве и заједничку потрошњу.

Када су остварени расходи већи од остварених прихода настаје губитак који може бити *интерне* (недовољно коришћење капацитета, погрешан избор технологије и средстава за рад...) и

екстерне природе (негативан утицај окружења – инфлација, пораст курса страних валута, царинске стопе..).

Расподела финансијског резултата

Врши се двостепено: у првој фази се утврђује део резултата који узима држава у облику разних дажбина као и део који остаје предузећу где су резултати остварени (нето добит). Нето добит се распоређује на део на име дивиденде, партиципације запослених, јачања фондова предузећа, осталих намена, део који остаје привремено нераспоређен. Уколико се у пословању оствари губитак, такође се врши његово билансирање у смислу покрића губитка, а они се по правилу покривају на терет капитала, с тим да се у формалном смислу покриће приоритетно врши на терет резервних фондова.

Последице нерегуларности финансијског резултата

Свака грешка у утврђивању финансијског резултата неминовно се одражава на неку од позиција у билансу стања. Ако се у билансу успеха умање расходи који терете приход остварен у извештајном периоду то значи да ће финансијски резултат бити већи него што би реално требало да буде. Уколико се расходи нереално повећају значи да ће укупан збир расхода бити већи, а самим тим и финансијски резултат мањи. То значи да ће резултат који је нереално умањен у једном бити увећан у наредном обрачунском периоду.

Када настане случај да се приходи исказују нереално већим, потраживање од купаца по основу продаје ће бити фиктивно увећана и обрнуто.

Методe обрачунавања резултата (методe сачинавања биланса успеха)

Обрачунавање периодичног резултата у билансу успеха претпоставља супротстављање међусобно упоредивих величина, тј. прихода и расхода. Пошто се по правилу произведене и продате количине не подударају, оне се морају рачунски довести у склад да би се могао обрачунати периодични резултат. То се може постићи применом *методe укупних трошкова* или *методe продатих трошкова*.

Метода укупних трошкова (рачун учинака) – као критеријум за обрачун успеха узима остварену производњу, тј. остварене учинке, а не продату производњу. Пословни резултат се утврђује супротстављањем свих расхода обрачунског периода и свих учинака истог периода. Рачунска упоредивост расхода и приходз остварује се на тај начин што се приходима од продаје додаје повећзње залиха учинака, ако је дошло до повећања, а одузима смањење стања залиха, ако су залихе учинака у том периоду слањене.

Укључивање промена стања залиха у приходе може бити схваћено као индиректна коректура укупних расхода периода, чиме се они свде на расходе продатих учинака. Смањење или повећање залиха се може уклучити у биланс успеха алтернативно или на расходну или на приходну страну.

Ако се биланс успеха сачињава по методи укупних трошкова могућа је примена бруто или нето принципа. Ова метода је погодна за економске анализе рентабилитета предузећа и већих групација предузећа, као и за упоређење између предузећа и за израчунавање статистичких агрегата. Обезбеђује лаку интерну и екстерну контролу. Биланс успеха по методи укупних трошкова одговара форма двостраног прегледа (конта).

Метода продатих трошкова (учинака) – рачун продаје – ова метода се среће и под називом рачун продаје. Биланс успеха сачињен по овој методи исказује само приходе и расходе који су додељени обрачунском периоду, успех обрачунског периода утврђује се супротстављањем прихода од продаје производа расходима продатих производа. Трошкови продатих производа зову се још и *пуна цена коштања продатих производа*, а њу чине производна цена коштања и пословни трошкови. Ова метода се сматра непотпуним периодичним рачуном успеха, јер недостају приходи и расходи који се односе на непродате залихе.

Да би рачун успеха постао потпун, чине се разне адаптације расходне стране рачуна успеха, тако да се укупним расходима произаодње додају трошкови управљања и продаје и вредност залиха готвих производа на почетку периода Према овој методи, расходи се по правилу рашчлањавају према функцијама, што подразумева праћење пословног процеса по местима трошкова и носиоцима трошкова.

Биланс успеха по методи продатих трошкова се саставља у форми листе, што омогућава вертикално и хоризонтално рашчлањавање пословног резултата. Негативно је то што се расходи не могу директно извлачити из финансијског књиговодства него тек након њиховог везивања за места трошкова, затим неподобност за екстерно извештавање. Биланс успеха сачињен по овој методи више одговара анализи финансијског резултата, јер јасније исказује приходе и расходе.

Рашчлањивање у рачуну успеха

Суштина рашчлањавања у рачуну успеха је у сегментирању укупног (брuto) резултата према унапред изабраним критеријумима. Полазну основу за рашчлањавање чини принцип потпуности. Захтев контроле оствареног успеха намеће потребу рашчлањивања укупног успеха према подручјима његовог настанка, па с тим у вези се заступа мишљење да укупни успех треба обавезно подвојити на пословни и неутрални. У последње време захтев је да се целина успеха подвоји на подручје учинака, финансијско подручје и подручје неутралног успеха. Повећању исказне моћи рачуча успеха доприноси дубље хоризонтално, али и вертикално рашчлањивање укупног успеха.

Независно од методе по којој је сачињен биланс успеха, приходи могу да буду билансирани по систему *фактурисане* (у приход се укључује сеака продаја производа и услуга) или *наплаћене реализације* (у приход се укључују само наплаћени приходи од продатих производа).

Изградња рачуна успеха у светској литератури и пракси

Рачун успеха по методи укупних трошкова – израда рачуна успеха по овој методи претпоставља избор форме приказивања (у употреби су форма конта и форма листе) и избор варијанте методе укупних трошкова. Избор форме и варијанте прати рашчлањавање прихода и расхода према унапред одабраним захтевима и истицање захтеваних слојева резултата. Према владајућем мишљењу у економији предузећа треба јасно подвојити три врсте прихода и расхода – пословне, финансијске и непословне.

Рачун успеха по методи продатих трошкова – по правилу се саставља у форми листе, мада није искључена

ни форма конта. Опште је правило јасно истицање три групе прихода и расхода – пословни, финансијски и ванредни.

Према методи продатих трошкова расходи се по правилу рашчлањавају према функцијама, док се за утврђивање трошкова производње произведених производа претпоставља рашчлањавање по местима и носиоцима, као и текућа накнадна калкулација.

1. 4. ЗАЈЕДНИЧКА ПИТАЊА БИЛАНСА СТАЊА И УСПЕХА

Међусобна условљеност биланса стања и биланса успеха

Биланси стања и успеха представљају два међусобно повезана, али по ф-ји различита финансијска извештаја, јер биланс стања има задатак да омогући увид у имовинску ситуацију и финансијски положај предузећа, а биланс успеха да омогући увид у зарађивачку способност предузећа.

Биланс успеха се затвара на тај начин што се као његов крајњи резултат јавља добитак или губитак. Расходи настају због смањења средстава или повећања обавеза, док приходи настају услед повећања средстава или смањења обавеза. Из биланса стања практично настаје биланс успеха.

До момента билансирања, биланс и рачун успеха су формално невидљиви, односно спојени у један биланс.

Органска веза између биланса стања и биланса успеха указује да њихова реалност као и реалност финансијских резултата зависи од реалности процењивања средстава и обавеза. Што су средства процењена по нижој вредности и што су обавезе процењене по вишој вредности то су расходи већи и обрнуто, а већи расходи утичу на смањење финансијског резултата, а утврђивање нереалног резултата значи да је и нереалан биланс стања.

Анализа рачуна

Књиговодствени систем располаже *књиговодственим рачунима* који у значајној мери поједностављују начин вођења књиговодствене евиденције и обезбеђују скоро све податке и информације које су потребне за пројектовање, извршавање, праћење, контролу и анализу пословања и процеса рада који се одвија у предузећу.

У литератури се често наводи дефиниција да је књиговодствени рачун двострани преглед на коме се бележи почетно стање као и све промене које су изазвале повећање или смањење појединих делова активе или пасиве, тј. појаву расхода или прихода

Недостатак је инсистирање на двостраном прегледу

Рачуни су делови рашчлањеног биланса односно подбиланса и на њима се изражава кретање и стање одређеног предмета посматрања исказаног у новцу. До увида у стање долази се изналажењем салда рачуна (разлика између кретања у два супротна правца).

Рачуни биланса стања приказују поједине облике имовине и капитала предузећа, а деле се на:

- активне (рачуни активе, расхода и губитка),
- пасивне (пасива, приход и добитак) и
- активно-пасивне (могу имати активан или пасиван салдо).

У **биланс успеха** спадају:

- рачуни расхода,

- рачуни прихода и
- рачуни резултата.

Рачун резултата се јавља као разлика између прихода и расхода у виду добитка или губитка, закључује се на крају пословне године.

Постоје следећи **рачуни подбиланса биланса стања**:

- подбиланс основних средстава и њихових извора,
- подбиланс основних средстава у припреми,
- подбиланс обртних средстава,
- подбиланс посебних средстава и
- подбиланс спонтаних односа.

Подбиланси биланса успеха су:

- подбиланс пословних прихода и расхода,
- подбиланс финансијских прихода и расхода,
- подбиланс ванредних прихода и расхода.

Анализа активних рачуна

Активни рачуни приказују стање које има активан карактер и обухватају рачуне активе, расхода и губитка. Спецификација рачуна активе по класама званичног конта:

Класа 0: Неуплаћени уписани капитал и стална имовина

00 – Неуплаћени уписани капитал

01 – Нематеријална улаганја

02 – Некретнине, постројења, опрема и биолошка средства

03 – Дугорочни финансијски пласмани

Класа 1: Залихе

10 – Залихе материјала

11 – Недовршена производња

12 – Готови производи

13 – Роба

14 – Некретнине прибављене ради продаје

15 – Дати аванси

Класа 2: Краткорочна потраживања, пласмани и готовина

20 – Потраживања по основу продаје

21 – Потраживања из специфичних послова

22 – Друга потраживања

23 – Краткорочни финансијски пласмани

24 – Готовински еквиваленти и готовина

27 – Порез на додату вредност

28 – Активна временска разграничења

29 – Губитак изнад висине капитала

Рачуни расхода, који такође имају активан карактер, су следећи:

Класа 5: Расходи

50 – Набавна вредност продате робе

51 – Трошкови материјала

52 – Трошкови зарада, накнада зарада и остали лични расходи

53 – Трошкови производних услуга

54 – Трошкови амортизације и резервисања

55 – Нематеријални трошкови

56 – Финансијски расходи

57 – Остали расходи

58 – Расходи по основу обезвређења имовине

59 – Ванредни расходи и пренос расхода

Класа 8: Ванбилансна евиденција

88 – Ванбилансна актива

Анализа пасивних рачуна

Пасивни рачуни приказују стање које има пасиван карактер и обухватају рачуне пасиве, прихода и добитка.

Спецификација рачуна пасиве по класама званичног конта изгледа овако:

Класа 3: Капитал

30 – Основни и остали капитал

31 – Неуплаћени уписани капитал

32 – Резерве

33 – Ревалоризационе резерве

34 – Нераспоређена добит

35 – Губитак

Класа 4: Дугорочна резервисања и обавезе

40 – Дугорочна резервисања

41 – Дугорочне обавезе

42 – Краткорочне финансијске обавезе

43 – Обавезе из пословања

44 – Обавезе из специфичних послова

45 – Обавезе по основу зарада и накнада зарада

46 – Друге обавезе

47 – Обавезе за порез на додатну вредност

48 – Обавезе за остале порезе – доприносе и друге дажбине

49 – Пасивна временска разграничења

Класа 6: Приходи

60 – Приходи од продаје робе

61 – Приходи од продаје производа и услуга

62 – Приходи од активирања учинака и робе

63 – Промена вредности залиха учинака

64 – Приходи од премија, субвенција, дотација, донација и сл.

65 – Други пословни приходи

66 – Финансијски приходи

67 – Остали приходи

68 – Приходи од усклађивања вредности имовине

69 – Ванредни приходи и пренос прихода

Класа 8: Ванбилансна евиденција

89 – Ванбилансна пасива